

Найбільшого ефекту можна досягнути не тільки шляхом впливу на учнів, але й залученням значущих дорослих (батьків, учителів) до профілактичної роботи.

Бібліографічні посилання

1. **Аракелов Г. Г.** Стресс и его механизмы / Г. Г. Аракелов // Вестник МГУ. – 2005. – №4. – С. 45–54.
2. **Буянов М. И.** Беседы о детской психиатрии : Книга для учителя / М. И. Буянов. – М. : Просвещение, 1986. – 208 с.
3. **Валлон А.** Психическое развитие ребенка / А. Валлон. – СПб. : Питер, 2001. – 208 с.
4. **Волкова Е. М.** Трудные дети или трудные родители? / Е. М. Волкова – М. : Профиздат, 1992. – 120 с.
5. **Дзюбо Л. В.** Рання шкільна дезадаптація / Л. В. Дзюбо // Педагогіка і психологія. – 1999. – №1 (22). – С. 111–122.
6. **Захаров А. И.** Неврозы у детей и психотерапия / А. И. Захаров – СПб. : Лениздат, 2000. – 336 с.
7. **Ковалев В. В.** К клинической дифференциации психогенно обусловленной патологии поведения у детей и подростков в связи со школьной дезадаптацией / В. В. Ковалев // Психология детей с нарушениями и отклонениями психического развития. – СПб. : Питер, 2001. – С. 370–375.
8. **Кононко О. Л.** Психологічні основи особистісного ставлення дошкільника / О. Л. Кононко – К. : Стило, 2000. – 336 с.
9. **Крайг Г.** Психология развития / Г. Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с.
10. **Максимова Н. Ю.** Воспитательная работа с социально дезадаптированными школьниками / Н. Ю. Максимова. – К. : ИЗМН, 1997. – 136 с.
11. **Ньюкомб Н.** Развитие личности ребенка / Н. Ньюкомб – СПб. : Питер, 2003. – 654 с.
12. Практическая психология образования / под ред. И. В. Дубровиной. – М. : ТЦ «Сфера», 1998. – С. 168–176.
13. **Эйдемиллер Э. Г.** Психология и психотерапия семи / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юс-тикс. – СПб. : «Питер», 1999. – 656 с.
14. **Эриксон Э. Г.** Детство и общество / Э. Г. Эриксон. – СПб. : Ленато, 1996. – 592 с.
15. **Шмелев А. Г.** Основы психодиагностики / А. Г. Шмелев. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 544 с.
16. **Herbert M.** Emotional problems of development in children / M. Herbert. –London; N.Y., 2004. – 362 p.
17. **Wolf S.** Children under stress / S. Wolf. – N.Y. : Penguin, 2000. – 393 p.

Надійшла до редколегії 22.03.2013.

УДК 159.9:37.048.45

Л. О. Турчина

Філія РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» у м. Армянську

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПРОЦЕСІ ОРІЄНТУВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

Розкрито проблему підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання. Проаналізовано теоретичні засади підготовки старшокласників до вибору професії, уточнено поняття «профорієнтація старшокласників в умовах профільного навчання», «вибір професії старшокласниками». Визначено педагогічні умови підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профіль-

ного навчання: тьюторський супровід підготовки старшокласників до вибору професії, профільне навчання як основа самостійного вибору професії, управління вибором професії.

Ключові слова: педагогічні умови, старшокласники, профорієнтація, вибір професії, профільне навчання.

Раскрыта проблема подготовки старшекласников к выбору профессии в условиях профильного обучения. Проанализированы теоретические принципы подготовки старшекласников к выбору профессии, уточнено понятие «профорирования старшекласников в условиях профильного обучения», «выбор профессии старшекласниками». Определены педагогические условия подготовки старшекласников к выбору профессии в условиях профильного обучения: тьюторское сопровождение подготовки старшекласников к выбору профессии, профильное обучение как основа самостоятельного выбора профессии, управление выбором профессии.

Ключевые слова: педагогические условия, старшекласники, профориентация, выбор профессии, профильное обучение.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Нова парадигма професійної орієнтації, що базується на особистісно орієнтованому підході, вимагає в процесі виховання ефективного використання потенційних можливостей учня, спрямованих на формування самостійного вибору професії залежно від його індивідуальних особливостей. Професійний вибір для старшокласників визначає не тільки майбутню професію, але і освітній профіль, від якого залежить успішність у підготовці до переходу на наступний освітній ступінь і в цілому – професійну діяльність. Поєднання профорієнтаційної роботи з предметною підготовкою та перехід у старших класах на профільне навчання є завданням для педагогів і керівників освіти.

Водночас недосконалість освітньої практики профільного навчання в професійному супроводі старшокласників потребує створення спеціально організованої науково-практичної діяльності з надання психолого-педагогічної допомоги в орієнтуванні старшокласників до вибору професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, виділення невирішених раніше питань загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Методологічні й теоретичні основи професійної орієнтації знайшли своє відображення в дослідженнях А. Вояковського, Н. Захарова, Т. Ремех, А. Сазонова, В. Симоненко, В. Синявського, І. Цушко, С. Чистякової, С. Шацького, А. Щербакова, Н. Янцур. Питанням удосконалення системи професійної орієнтації учнів, що забезпечує необхідними знаннями про професії, сприяє умінню оцінювати свої індивідуальні особливості, присвячені роботи А. Боровського, А. Голомштока, В. Гузєєвої, Р. Заболотного, А. Золотаревої, Л. Йовайши, А. Карпова, Є. Климова, В. Остапенко, Т. Потапенко, Н. Пряжникової, Р. Щокіна. Системний підхід щодо професійної інформації школярів виклав Б. Федоришин. Питання формування професійної придатності розглядав А. Ростунов. Як цілісний процес С. Чистякова досліджувала підготовку школярів до вибору професії і обґрунтувала концепцію системного підходу до управління профорієнтацією. А. Чернявська виділяє метод індивідуальної профорієнтації як основний і невід'ємний метод роботи з профорієнтації в старших класах. Р. Каверіна звертає увагу на вивчення здібностей школярів, які, на її думку, є основою роботи з профорієнтації. А. Голомшток заклав основи виховної концепції профорієнтації, у контексті якої видатні педагоги і психологи (С. Гришпун, О. Журкіна, Є. Климов, Є. Павлютенков) досліджували різні аспекти підготовки школярів до вибору професії. Концептуальні основи організації роботи з профорієнтації в процесі профільного навчання викладені в роботах Л. Гуцан, Д. Закатнова, О. Коберника, С. Лопатіної, В. Мадзигон, О. Мель-

ника, В. Моргун, О. Морина, Н. Піддячого, М. Побирченко, М. Пищалківської, А. Пищик, Т. Єлькінда. Окремим проблемам профорієнтації присвячені дисертаційні дослідження Р. Гарбич, О. Заніної, М. Коломійця, В. Кравецького, Н. Матяш, Н. Піддячого, В. Романчука, О. Шишкіної.

Метою даної статті є спроба дослідити педагогічні умови, що забезпечують підвищення ефективності підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання.

Виклад **основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз досліджень, присвячених даній проблемі, свідчить про важливість свідомого і обґрунтованого вибору майбутньої професії саме в період навчання в школі. Відсутність необхідних педагогічних умов для їх підготовки до здійснення цього вибору обумовлює потребу в активізації цього процесу в навчально-виховній роботі школи. Відзначимо, що дана проблема є однією з актуальних у педагогічній теорії, але залишається недостатньо вивченою.

На основі аналізу й інтеграції різних точок зору (В. Бодров, С. Вершинін, Б. Вовков, Ф. Гоноболін, О. Єрьомкіна, М. Захаров, Л. Йоваши, І. Калюжна, Л. Кандибович, Є. Климова, В. Крутецький, А. Кухарчук, Н. Левитов, Ю. Леонавічус, А. Маркова, Р. Немов, Р. Ніков, М. Пряжников, А. Сазонов, В. Сафін, В. Соловйов, С. Чистякова [1 – 14]) уточнено зміст понять *«профорієнтація старшокласників в умовах профільного навчання»* і *«вибір професії старшокласниками»*. Встановлено, що *професійна орієнтація старшокласників в умовах профільного навчання* – це цілеспрямована діяльність щодо підготовки учнів старших класів до вибору професійного заняття, відповідно до їх нахилів, інтересів, фізичних та інтелектуальних здібностей з урахуванням потреб ринку праці, що здійснюється в умовах профільного навчання. *Вибір професії старшокласниками* – це процес, де інтегральна властивість учнів старших класів обумовлена наявністю внутрішніх мотивів, потреб та інтересів до певного виду професійної діяльності на основі системного зовнішнього впливу. Результатом такої діяльності повинна стати особистість випускника, яка сформована до професійного вибору.

У процесі аналізу сучасних вимог, що висуваються до підготовки старшокласників до вибору професії, та дослідження суперечностей у практиці школи нами розроблено та теоретично обґрунтовано *комплекс педагогічних умов*. До таких спеціально організовуваних педагогічних умов відносяться:

– тьюторський супровід підготовки старшокласників до вибору професії. У дослідженні визначено, що тьютор здійснює персональний супровід старших учнів у процесі становлення їх професійного вибору. Такий супровід вирізняється комплексним характером, захистом інтересів учнів, безперервністю, педагогічністю. Тьюторський супровід старшокласників включає такі напрями: а) підготовку до вибору професії (комплексна діагностика інтересів, нахилів і здібностей); б) розширення знань про зміст професії, ситуацію на ринку праці в процесі вибору професії; в) формування мотивів вибору професії; г) оцінку правильності вибору професії, уточнення, можливої її корекцію; д) остаточне переконання в правильності вибору або в прийнятті нового рішення;

– профільне навчання як основа самостійного вибору професії. На основі теоретичного аналізу відмічено, що профільне навчання покликане більш повно враховувати інтереси, нахили і здібності старшокласників. Основне його призначення полягає в задоволенні соціально-економічних потреб регіону в трудових ресурсах. Формування профільних класів повинно виходити з потреб ринку праці. Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників, ресурсів школи (кадрових, матеріально-технічних, інформаційних), інфраструктури регіону (соціокультурна, виробнича), перспектив подальшої освіти і життєвих планів випускників. Тому вибір старшокласниками майбутньої професії стає ди-

намічним процесом формування якостей і результатом профільного навчання на основі самостійного вибору професії;

– управління вибором професії. Аналіз наукових джерел свідчить, що управління процесом профорієнтації направлене на досягнення мети: удосконалення професійної підготовки старшокласника відповідно до його можливостей, здібностей, потреб ринку праці в процесі цілеспрямованої діяльності школи при підготовці до вибору професії в умовах профільного навчання. В основі процесу управління вибором професії нами розглядаються відношення суб'єкта (соціальні інститути, що впливають на професійне самовизначення) і об'єкта (професійне визначення старшокласника).

На основі виявлених педагогічних умов з урахуванням соціального замовлення суспільства і специфіки освітнього процесу ми сконструювали *практико-орієнтовану модель* підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання. Її метою стало формування моделі особистості випускника, що уміє самостійно ухвалювати рішення про вибір професії відповідно до своїх можливостей, здібностей і потреб ринку праці. Мета практико-орієнтованої моделі визначає основні завдання: надання допомоги старшокласникам у виборі профілю навчання і професії; системний вплив на їх свідомість з метою розширення і поглиблення знань про професійну діяльність, професії і вимоги, що висуваються до них. В основу моделі покладено системний і діяльнісний підходи.

Ефективність виділеного комплексу педагогічних умов, що забезпечує дієвість розробленої і обгрунтованої практико-орієнтованої моделі, перевірялася у ході дослідно-експериментальної роботи у три етапи. На *констатувальному* етапі здійснювалося: обгрунтування, підбір критеріїв, показників і рівнів готовності до вибору професії у старшокласників; визначення їх початкового рівня готовності до вибору професії та готовності педагогічного колективу до супроводу зазначеної підготовки; вивчення стану профільного навчання сучасної освітньої системи в м. Армянську, м. Красноперекіпську і Красноперекіпському районі.

У ході проведення констатувального етапу експерименту виділено компоненти, критерії і показники готовності учнів старших класів до вибору професії. Виокремлено такі компоненти: *когнітивний, мотиваційно-потребнісний, діяльнісно-практичний*. *Когнітивний* компонент включає знання наукових основ професійного вибору, способів класифікації професій, формули професії, якій віддається перевага, шляхів реалізації профнамірів і перспектив професійного зростання. *Мотиваційно-потребнісний* компонент припускає усвідомлення своїх професійно важливих якостей і їх самооцінку, визначення професійних інтересів і потреби в адекватному професійному виборі, а також сформованість системи особистісно і соціально значущих якостей професійного вибору й ідеалу. *Діяльнісно-практичний* компонент включає сформованість професійних намірів і їх узгодженість з батьками, прояви вольової активності у виборі майбутньої професії, уміння здійснювати самоконтроль готовності до професійного вибору. З метою успішного управління процесом підготовки старшокласників до самостійного вибору професії визначені його *рівні готовності*: низький, середній, високий. Кожен із зазначених рівнів наповнений своїм змістом і основними ознаками. Встановлено, що більшість старшокласників мають низький рівень (контрольна група (КГ) – 51,76 %, експериментальна група (ЕГ) – 54,12 %). Якісний аналіз результатів діагностичного дослідження указує на те, що у старшокласників не сформовано усвідомлений вибір професії.

Одним із завдань констатувального етапу експерименту було надання оцінки готовності педагогічного колективу до здійснення професійного супроводу старшокласників в умовах профільного навчання. Як показали результати анкетування, педагоги переоцінюють з деяких питань свою роль. Так, 53,57 % викладачів вважають, що вони часто цікавляться уподобаннями й нахилами учнів, щоб допо-

могли їм у виборі професії. Проте тільки 17,94 % учнів підтверджують це, 20,03 % старшокласників отримали поради і отримали допомогу у виборі майбутньої професії. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про недостатню готовність педагогів у цьому процесі.

Для виконання завдання констатувального етапу експерименту, а саме вивчення стану профільного навчання сучасної освітньої системи в м. Армянську, м. Красноперекопську і Красноперекопському районі, проведено аналіз і виявлено основні особливості профорієнтаційної роботи у регіоні. Так, із 25 шкіл I–III ступеня у 18 школах функціонують від одного до п'яти профільних класів. Аналіз стану підготовки старшокласників регіону до вибору професії в умовах профільного навчання свідчить про те, що цей процес носить безсистемний і формальний характер, а саме: недостатня кількість у навчальному плані обов'язкових занять щодо вибору професії; відсутність діагностики і моніторингу у старшокласників рівнів готовності до професійної спрямованості; відсутність кабінетів з профорієнтації. Результати констатувального етапу дослідження дали підстави оцінити стан підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання як такий, що потребує подальшого вдосконалення.

На *формульованому* етапі експерименту йшла експериментальна перевірка ефективності виділеного комплексу педагогічних умов, що забезпечує дієвість розробленої моделі підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання. Його апробація відбувалася в процесі підготовчого, стимулюючо-мотиваційного, операційно-дієвого, змістового етапів.

Роботу на **підготовчому** етапі було спрямовано на створення необхідних умов для проведення дослідно-експериментальної роботи: конкретизовано завдання, визначено і підготовлено тьюторів, зібрано необхідну інформацію про учасників, складено план роботи впровадження комплексу педагогічних умов. Роль тьюторів у дослідно-експериментальній роботі виконували студенти старших курсів філії Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» у м. Армянську за фахом 6.010106 «Соціальна педагогіка», які успішно освоїли дисципліни необхідні для супроводу.

У ході другого, **стимулюючо-мотиваційного** етапу, реалізовувалася педагогічна умова – *тьюторський супровід підготовки старшокласників до вибору професії*. На цьому етапі роботу направлено на здійснення умов, які спонукають старшокласників до активної діяльності до професійного вибору і формування в них позитивної мотивації цієї діяльності. З метою отримання учнями інформації про індивідуальні якості, роботу тьюторів направлено на аналіз динаміки розвитку їх інтересів, нахилів і здібностей, відповідність обраному виду діяльності, усвідомлення важливості професійного вибору і підвищення рівневої підготовки. Для цього було організовано індивідуальні й групові професійні консультації, профорієнтаційні бесіди (наприклад, «Вимоги до професії»), тренінги (наприклад, «Моя професія»), створення портфоліо «Мій професійний вибір», ведення щоденника власних спостережень «Мій життєвий і професійний вибір», відвідування учнями днів відчинених дверей у вищих навчальних закладах, тематичні й комплексні екскурсії на підприємства, зустрічі старших школярів із випускниками. Введення тьюторського супроводу дозволило сформувати мотиваційну основу вибору професії та стійкий інтерес до неї, підвищити рівень готовності старшокласників.

Для перевірки впливу профільного навчання на формування готовності старшокласників до вибору професії, на **операційно-дієвому** етапі відбувалася реалізація другої педагогічної умови – *профільне навчання як основа самостійного вибору професії*. Для цього в навчально-виховний процес упроваджено програму «Вибір професії в умовах профільного навчання», метою якої було надання педагогічної (тьюторської) допомоги в самостійному професійному виборі. Зміст

програми направлено на підготовку випускника, здатного самостійно оволодіти знаннями і визначати свій професійний шлях. Ця робота передбачала проведення циклу бесід «Вибираємо свій шлях», «Дорога у світ професій», «Ким бути?», «Я у світі професій»; інформаційні уроки «Фахівець і його основні обов'язки», «Куди піти вчитися», «Освітня карта АР Крим»; тренінги та ігри «Один день з життя», «Моя майбутня професія», «Вгадай професію», «Пастки – капкани», «Професія – спеціальність», «Ланцюжок професій»; перегляд і обговорення телепередач «Моя це професія?», «Як визначити формулу своєї майбутньої професії»; диспути «Професійна кар'єра людини», «Здоров'я і вибір професії»; екскурсії на підприємства і в навчальні заклади, відвідування виставок передового досвіду.

Результатом операційно-дієвого етапу стало те, що учні навчилися співвідносити свої пізнавальні інтереси, професійні наміри та інтелектуальні можливості з вибраними профілями навчання; складати особисті професійні плани; здійснювати контроль і самоконтроль у ході вибору професії та профілю навчання.

Реалізація третьої педагогічної умови – *управління вибором професії* проводилася на **змістовому етапі**. Мета даного етапу полягала в підборі оптимального методу управління, розробці і здійсненню комплексу заходів, направлено на координацію дій педагогічного колективу, батьків і учнів. Ефективним механізмом реалізації підготовки до вибору професії старшокласників з різним рівнем готовності став програмно-цільовий метод управління, де планування побудоване за логічною схемою «цілі – шляхи – способи – засоби». Постановку цілей представлено «Древом цілей», яке включало такі елементи: Ц-0 (загальна мета) – формування готовності до самостійного вибору професії; Ц-1 (низький рівень) – надання допомоги у виборі сфери майбутньої професійної діяльності й профілю навчання; Ц-2 (середній рівень) – надання старшокласникам допомоги в обґрунтуванні своїх професійних намірів; Ц-3 (високий рівень) – надання допомоги учням в остаточному і правильному виборі професії. Даний процес націлено на кінцевий результат, зв'язок між цілями, завданнями і засобами їх реалізації, об'єднання зусиль всіх суб'єктів педагогічного процесу.

Управління професійною орієнтацією через ці цілі в ЕГ проходило шляхом реалізації комплексної програми з цільового формування готовності старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання, що сприяло переходу від нижчого рівня до вищого. Така комплексна програма дозволила врахувати особливості рівневої підготовки даного процесу. Профорієнтаційна робота здійснювалася за планом роботи школи, у якому визначено і встановлено мету, етапи її реалізації, виконавці і ресурси. Зміст роботи включав чотири компоненти: організаційна робота в школі; робота з педагогічними кадрами; робота з батьками; робота з учнями. Створена науково-методична система управління профорієнтацією старшокласників в умовах профільного навчання сприяла підвищенню рівня їх готовності до вибору професії і об'єднання зусиль всіх суб'єктів даного процесу. По закінченні 10 класу були проведені проміжні контрольні зрізи, що засвідчили позитивні зміни.

Для перевірки ефективності виділеного комплексу педагогічних умов проведено *контрольний етап*, на якому використовували методики, аналогічні констатувальному етапу експерименту. Порівняльні показники рівнів готовності старшокласників до вибору професії експериментальної групи на констатувальному і контрольному етапах експерименту подано в табл. 1.

Аналіз результатів, отриманих в експериментальній групі, засвідчує про наявність позитивних змін у рівнях готовності старшокласників до вибору професії. Так, низький рівень знизився з 54,12 % до 24,71 %, середній рівень з 24,71 % підвищився до 40,00%, високий рівень підвищився з 21,18 % до 35,29 %. У експериментальній групі на 14,11 % збільшилася кількість учнів старших класів, що знаходяться на високому рівні, на 15,29 %, що знаходяться на середньому рівні,

при одночасному зменшенні на 29,41 % – на низькому рівні готовності до вибору професії. Математичною обробкою результатів експерименту за допомогою критерію незалежності χ^2 Пірсона доведено, що результат дослідження є статистично значущим і підтверджує ефективність запропонованого комплексу педагогічних умов. За розрахунковими даними в експериментальній групі χ^2 (спост.) $>$ χ^2 (крит.) і складає χ^2 (спост.) = 9,23 (при χ^2 (крит.) = 5,99, при довірчій вірогідності $\alpha = 0,05$).

Таблиця 1

Рівні готовності старшокласників до вибору професії експериментальної та контрольної груп, %

Рівні готовності до вибору професії	Експериментальна група		Контрольна група	
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	21,18	35,29	24,71	24,71
Середній	24,71	40,00	23,53	28,24
Низький	54,12	24,71	51,76	47,05

Отже, отримані дані свідчать про ефективність виявленого комплексу педагогічних умов, що забезпечує дієвість розробленої і обґрунтованої моделі підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання.

Висновки з описаного дослідження та **перспективи** подальших розвідок у даному напрямі. На основі результатів експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов розроблено *методичні рекомендації* з удосконалення підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання. Вони можуть бути використані класними керівниками, шкільними практичними психологами, соціальними педагогами, працівниками позашкільних установ при роботі з проблеми профорієнтації старшокласників.

Бібліографічні посилання

1. **Бодров В. А.** Психология профессиональной пригодности : учеб. пособие для вузов / В. А. Бодров. – М. : ПЕРСЭ, 2001. – 511 с.
2. **Вершинин С. И.** Педагогические основы формирования у школьников готовности к принятию решения о профессиональном выборе : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Вершинин Сергей Иванович. – М., 1997. – 326 с.
3. **Волков Б. С.** Основы профессиональной ориентации : учеб. пособие для вузов / Б. С. Волков. – М. : Академ. проект, 2007. – 333 с.
4. **Гоноболин Ф. Н.** Психология / Ф. Н. Гоноболин. – М. : Просвещение, 1964. – 342 с.
5. **Захаров Н. Н.** Профессиональная ориентация школьников / Н. Н. Захаров, В. Д. Сиомоненко. – М. : Просвещение, 1989. – 192 с.
6. **Йоваша Л. А.** Проблемы профессиональной ориентации школьников / Л. А. Йоваша. – М. : Педагогика, 1983. – 167 с.
7. **Климов Е. А.** Как выбирать профессию / Е. А. Климов. – М. : Просвещение, 1990. – 150 с.
8. **Леонавичюс Ю. И.** Исследование социальных проблем высшего образования в Литве / Ю. И. Леонавичюс // Преемственность поколений: диалог культур : материалы междунар. науч.-практ. конф. – СПб., 2001. – С. 24–35.
9. **Маркова А. М.** Психология профессионализма / А. М. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
10. **Немов Р. С.** Психология : учебник / Р. С. Немов. – М. : Высш. образование, 2005. – 639 с.
11. **Пряжников Н. С.** Теория и практика профессионального самоопределения / Н. С. Пряжников. – М. : МГППИ, 1999. – 108 с.
12. **Сазонов А. Д.** Профессиональная ориентация молодежи / А. Д. Сазонов, П. И. Калугин, А. П. Меньшиков. – М. : Высш. шк., 1989. – 272 с.

13. Соловйов В. Методика профорієнтаційної роботи з майбутніми аграріями / В. Соловйов // Молодь і ринок. – 2009. – № 4. – С. 26–30.

14. Чистякова С. Н. Проблема самоопределення старшеклассников при выборе профиля обучения / С. Н. Чистякова // Педагогика. – 2005. – № 1. – С. 19–26.

Надійшла до редколегії 10.04.2013.

УДК 159.923

А. Г. Четверик-Бурчак

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ІЄРАРХІЯ ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ УСПІШНОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Представлений у статті факторний аналіз показників життєвого успіху дозволив виділити чотири компоненти особистісних чинників успішності життєдіяльності. До першої компоненти увійшли смисло-життєві орієнтації, суб'єктивне благополуччя, три глобальних особистісних фактора, психічне здоров'я, задоволеність життям, ознаки психологічного благополуччя, самоповага та копінг-стратегія, орієнтована на вирішення проблеми. Друга компонента складається з ознак емоційного інтелекту. Третя компонента характеризується негативним кореляційним зв'язком зі шкалами особистісних розладів та емоційно-фокусованою копінг-стратегією. Четверта компонента об'єднала ознаки соціального інтелекту.

Ключові слова: емоційний інтелект, успішність життєдіяльності, життєві завдання.

Представленный в статье анализ показателей жизненного успеха позволил выделить четыре компоненты личностных факторов успешности жизнедеятельности. В состав первой компоненты вошли смысло-жизненные ориентации, субъективное благополучие, три глобальных личностных фактора, психическое здоровье, удовлетворенность жизнью, признаки психологического благополучия, самоуважение и проблемно-ориентированная копинг-стратегия. Вторая компонента состоит из показателей эмоционального интеллекта. Третья компонента характеризуется негативной корреляционной связью со шкалами личностных расстройств и эмоционально-ориентированной копинг-стратегией. Четвертая компонента объединила признаки социального интеллекта.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, успешность жизнедеятельности, жизненные задачи.

Постановка проблеми. Протягом усього ХХ ст. з моменту становлення психології як самостійної наукової галузі увага дослідників була переважно спрямована на виявлення різноманітних *розладів та негативних станів* (патологічної тривожності, фобій та інших відхилень від нормального функціонування). Така орієнтація була зрозумілою через те, що ХХ ст. характеризувалося двома найруйнівнішими світовими війнами, наслідки яких спричинили не тільки матеріальні збитки, а й збільшення кількості людей із посттравматичними стресовими розладами. Завдання психологів, як метафорично зазначає засновник позитивної психології М. Селігман, полягало у доведенні людини від стану «-5» до стану «0» (тобто від стану наявності хворобливих виявлень до стану їх відсутності) [12]. Проте сьогодні психологи замислилися над тим, як допомогти людині від нейтрального стану вийти принаймні на рівень «+5». Вчені продовжують влучну аналогію, висунену М. Селігманом, щодо виявлення факторів, які сприяють позитив-